

УДК 336.714(477)

**О. О. Другов, д-р екон. наук, доц., О. М. Юнко, студентка, Львівський інститут банківської справи
Університету банківської справи НБУ**

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

У статті досліджено перспективи та шляхи створення спеціалізованих інвестиційних банків як важливого фактора стимулювання економічного зростання в Україні. Проаналізовано зарубіжний досвід їх функціонування. Досліджено сучасну систему регулювання їх створення та діяльності. Надано пропозиції щодо її удосконалення з метою стимулювання перетворення частини невеликих універсальних банків на спеціалізовані інвестиційні.

Ключові слова: спеціалізовані інвестиційні банки; економічне зростання; система регулювання.

Постановка проблеми. Зростання економіки України потребує посиленого інвестиційного забезпечення. В умовах обмежених бюджетних можливостей та низької інвестиційної привабливості вітчизняної економіки для іноземних інвесторів важливим джерелом інвестування може виступати банківська система. Зокрема, у високорозвинутих економічно країнах світу функціонують спеціалізовані інвестиційні банки, основними цілями діяльності яких є фінансування інвестиційних проектів.

Поняття інвестиційного банку є далеко не новою дефініцією в науці. Однак на сучасному етапі розвитку економіки України їх створення та успішне функціонування стає одним із визначальних факторів забезпечення високих темпів економічного зростання, оскільки сприятиме збільшенню темпів зростання інвестицій у реальний сектор економіки і підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Питаннями діяльності інвестиційних банків в Україні займаються як українські (А. Євтух, В. Лагутін, Б. Луців, Т. Майорова, В. Міщенко, К. Паливода, В. Шапран), так і зарубіжні дослідники (А. Лавров, П. Массе, А. Мертенс, І. Разумова, А. Саркисянц, В. Стеля). Проте у результатах цих досліджень відсутні конкретні шляхи створення та забезпечення результативного (з позицій стимулювання економічного зростання) функціонування в Україні інвестиційних банків.

Метою статті є дослідження сучасних передумов і шляхів створення інвестиційних банків в Україні.

Виклад основного матеріалу. У високорозвинутих країнах (США, Франція, Великобританія) інвестиційні банки вже продуктивно функціонують багато десятиліть. В Україні ж ситуація склалася зовсім по-іншому. Відтак за станом на 01.04.2012 кількість зареєстрованих банків в Україні становила 177 банківських установ [6]. Проте не було зареєстровано жодного інвестиційного банку. В Україні не існує жодної спеціалізованої

інвестиційної фінансової установи, хоча є банки, які містять у своїй назві слово “інвестиційний”.

Для обґрунтування подальшого викладу матеріалу узгодимо трактування понять і термінів. *Інвестиційні банки* – це спеціалізовані фінансово-кредитні інститути, які спеціалізуються на операціях з цінними паперами з метою залучення коштів, здійснення довготермінового кредитування і фінансування підприємств різних галузей економіки [4].

Виходячи з визначення поняття “інвестиційний банк”, можна стверджувати, що існує цілий ряд відмінностей між діяльністю спеціалізованого інвестиційного та універсального банків, які наведені в табл. 1.

Таблиця 1 – Характерні відмінності інвестиційних банків від комерційних [2]

Ознака	Інвестиційний банк	Комерційний банк
Початковий капітал	Формується переважно за рахунок власних коштів	Формується за рахунок залучених коштів, а це, у свою чергу, підвищує ризик їх відтоку в будь-який час
Основна спеціалізація	Розміщення цінних паперів емітентів	Кредитування позичальників та розрахунково-касове обслуговування клієнтів
Термін кредитування	Довгострокове кредитування	Коротко- та середньострокове кредитування
Розмір активів	Відносно невеликі	Великі
Фінансування	Займаються переважно великомасштабними проектами, які потребують значних капіталовкладень	Займаються фінансування малих та середніх проектів. Найчастіше використовують політику диверсифікації
Венчурне інвестування	Надають перевагу	Майже не займаються, надають перевагу менш ризикованим інвестиційним проектам
Послуги на ринку акцій	Надають посередницькі послуги на первинному і вторинному фондовому ринку	Надають послуги на первинному ринку цінних паперів

Основним завданням інвестиційних банків є акумулювання довгострокового капіталу та його ефективного розміщення. Інвестиційний банк як спеціалізовану фінансово-кредитну установу можна розглядати у площині основного гравця ринку довгострокових інвестиційних ресурсів, а також як альтернативне джерело стимулювання інвестиційної сфери економіки. Специфіка інвестиційних банків полягає в тому, що вони не займаються залученням вкладів населення. Загалом інвестиційні банки за напрямками і пріоритетами їхньої діяльності можна поділити на два типи:

що надають перевагу діяльності у сфері обслуговування емісії, розміщення й торгівлі цінними паперами;

що надають перевагу середньо- й довгостроковому кредитуванню різноманітних галузей економіки, розробці та координуванню реалізації інвестиційних проектів, переважно пов'язаних із передовими технологіями й інноваційними доробками [3].

Сучасні інвестиційні банки виконують ряд таких функцій: діють як брокери або дилери на вторинному ринку цінних паперів; виступають як консультанти для підприємств; надають фінансову інформацію про ситуацію на фондовому ринку; здійснюють операції з нерухомістю; виступають фінансовими агентами при злитті, поглинанні та реконструкції підприємств; надають довготермінові кредити; управляють іпотекою і венчурним капіталом; надають послуги з управління портфелем цінних паперів; здійснюють інвестиційне проектування; проводять моніторинг інвестиційних проектів.

Як засвідчує світовий досвід, в умовах розвиненої ринкової економіки саме інвестиційні банки виступають у ролі організаторів та фінансових ініціаторів здійснення великих інвестиційних проектів і програм. Лише вони здатні відігравати вирішальну роль у мобілізації фінансових інвестиційних ресурсів, виступаючи як провідники, а в ряді випадків – як фінансові гаранті вживаних інвестиційних заходів [7].

Ще на початку XXI століття широкого розвитку в США набув “інвестиційний банкінг”. До вересня 2008 року авторитет у глобальному “інвестиційному банкінгу” зберігали банки так званої Великої п’ятірки Уолл-Стріт: “Merrill Lynch”, “Morgan Stanley”, “Goldman Sachs”, “Bear Stearns”, “Lehman Brothers”. Прикладом може бути американський інвестиційний банк “Merrill Lynch”, заснований у 1914 році Чарльзом Меррілом і Едмундом Лінчем. За останні роки чистий прибуток банку сягнув 5,1 млрд. дол. США, обсяг клієнтських активів – 1,6 трлн. дол. США, а кількість співробітників на 2008 рік – 60 тис. [3]. Проте 2008 рік виявився фатальним і приніс істотні зміни в інституційній структурі ринку банківських інвестицій США. Це було зумовлено такими причинами:

по-перше, інвестиційні банки мали більшу частку запозичених коштів, порівняно з фінансово-кредитними установами інших типів, що сприяло зростанню негативних наслідків падіння вартості активів та істотно підвищувало ризики неплатоспроможності;

по-друге, вони не мали стабільних доходів, що властиві банкам; відсутність диверсифікації в напрямках діяльності призвела до посиленої залежності від конкретної ситуації на інвестиційному ринку;

по-третє, погіршенню становища інвестиційних банків сприяли розгортання широкомасштабної діяльності у сфері іпотечного кредитування й

надмірна увага до операцій, особливо високо ризикових, із іпотечними цінними паперами [10].

Morgan Stanley і Goldman Sachs залишилися єдиними великими інвестбанками, яким вдалося уціліти після кредитної кризи в США. У той же час Bear Stearns і Merrill Lynch були поглинені, а Lehman Brothers збанкрутував. Наприклад, Lehman Brothers активно займався кредитуванням іпотечних компаній, у тому числі Fanny Mae і Freddy Mac, відкриваючи для них кредитні лінії і гарантуючи безпеку таких кредитів. Кредити ставали все більш ризикованими, в результаті на кожні 13–14 доларів кредитів припадав 1 долар страхових виплат. Страхувальникам сплачував все той же Lehman Brothers. Вже влітку 2007 року криза охопила інвестиційні фонди найбільших фінансових компаній, що вклали кошти в іпотечні облігації: Bear Stearns, BNP Paribas. Згодом серйозні проблеми почав відчувати й інвестиційний банк Lehman Brothers [12].

Британська консалтингова компанія Nestor Advisors виявила, що керівництво так званої Великої п'ятірки Уолл-Стріт приділяло мало уваги контролю за ризиками. Саме ця схильність до ризику, яку можна назвати жадібністю до прогнозованого прибутку, їх і згубила. Bear Stearns, наприклад, – єдиний з банків, в якого у раді директорів до січня 2007 р. не було комітету з ризиків. Коли його створили, було вже пізно [5].

Щодо країн Східної Європи, то функції інвестиційних банків і банків довгострокових вкладень там виконують народні, національні, а також державні банки (Болгарія, Угорщина) або спеціалізовані банки (Румунія), причому структура й функції цих банків систематично зазнають змін [1].

Відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність” [8] продекларовано функціонування інвестиційних банків, до яких належать банки, більш ніж 50 % активів яких є активами одного виду (інвестиційними кредитами та цінними паперами). Проте, аналізуючи структуру активів банківських установ, можна стверджувати, що в Україні цим вимогам не відповідає жоден із банків.

Діяльність спеціалізованих банків в Україні регламентується більш жорсткими нормативами. Для прикладу, відповідно до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків для спеціалізованих банків довірчого управління встановлюються спеціальні значення таких економічних нормативів:

- нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) – не менше ніж 20 %;
- нормативу (коефіцієнта) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3) – не менше ніж 18 %;
- нормативу миттєвої ліквідності (Н4) – не менше ніж 40 %;
- нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) – не більше ніж 15 %;
- нормативу максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), – не більше ніж 2 % [9].

За таких умов створення спеціалізованих інвестиційних банків є не вигідним їх потенційним власникам, що і зумовлює їх відсутність в Україні. Наведемо список основних проблем, що перешкоджають їх виникненню:

нерозвинений ринок цінних паперів;
відсутність альтернативних варіантів залучення довгострокових ресурсів;
несприятливе регулювання з боку Національного банку України;
відсутність державної підтримки.

Відповідно, для створення інвестиційних банків в Україні потрібно принципово змінити підходи до державного регулювання їх діяльності. Держава має бути першочергово зацікавлена в їх ефективній роботі, оскільки вона зводиться до інвестування довгострокових проектів і є механізмом стимулювання довгострокового економічного зростання. Для цього необхідно здійснити декілька кроків:

1. Змінити вимоги Національного банку до мінімальних розмірів обов'язкових економічних нормативів їх діяльності. Сучасний підхід, описаний вище, пов'язаний з ризиками їх спекулятивної діяльності, які хоче обмежити НБУ. Та, зважаючи на рівень розвитку українського ринку цінних паперів та особливості його функціонування, спекуляції на ньому не можуть забезпечити високих доходів, що значно знижує рівень зазначеного ризику. Окрім того, можна ввести додаткові обмеження на обсяги операцій інвестиційних банків з акціями на фондовому ринку. Як наслідок, значення обов'язкових нормативів для спеціалізованих інвестиційних банків потрібно змінити. Нормативи Н2 та Н3 варто встановити на рівні не вищому, ніж для універсальних банків, а в принципі, на перших порах створення інвестиційних банків можна зробити їх нижчими, зважаючи на нестачу капіталу у країні. Це дуже суттєво простимулює невеликі універсальні банки до перетворення на інвестиційні. Аналогічну позицію потрібно прийняти і стосовно інших нормативів, значення яких для спеціалізованих інвестиційних банків є вищими, ніж для універсальних. Особливо це стосується нормативу Н7. Інвестиційний банк може мати 2–3 великих клієнти. Окрім того, він, за визначенням, не працюватиме із депозитами фізичних осіб, що знижує його ризикованість для ринку. Це ще один вагомий аргумент на користь зниження рівня обов'язкових нормативів для спеціалізованих інвестиційних банків. Вони менше піддаються ризику ліквідності, відповідно і ці нормативи можна для них суттєво знизити.

2. Надзвичайно важливим є питання щодо створення початкового капіталу для здійснення інвестиційними банками своєї діяльності. Оскільки саме держава зацікавлена у фінансуванні інвестиційних проектів, вона може, на перших порах, прокредитувати їх під подальші вкладення в інвестиційні проекти. Шляхом до цього є надання їм кредитів Національного банку України. Кредити рефінансування, які зараз надаються НБУ комерційним банкам за визначенням, є короткостроковими (за незначним винятком). Натомість Національний банк цілком спроможний надавати довгострокові кредити під відповідне забезпечення (цінні папери, гарантії Уряду) за умови

цільового використання коштів. Подібну практику хотів запровадити під час виконання ним обов'язків голови НБУ Арсеній Яценюк [11]. Цю ідею не було реалізовано через побоювання щодо можливостей тиску на НБУ з боку бізнес та політичних кіл щодо визначення об'єктів кредитування. Ризик такого тиску можна значно знизити, створивши при Національному банку спеціальну комісію із розгляду пропозицій щодо фінансування, із залученням представників громадських організацій, науковців, представників Міністерства фінансів тощо.

3. Як варіант, можна знизити для інвестиційних банків рівень резервування за активними операціями, зокрема за тими позиками, які надані на проекти з модернізації економіки. У цьому випадку має бути розроблена та впроваджена чітка методика віднесення інвестиційних проектів до важливих з позицій економічного зростання. Вона може бути побудована за галузевим принципом або за списком пріоритетів регіональних органів влади (обласних державних адміністрацій).

Наведені вище пропозиції створять сприятливі регуляторні умови для перетворення в Україні частини універсальних на спеціалізовані інвестиційні банки.

Висновки:

1. Світовий досвід переконливо засвідчив, що діяльність інвестиційних банків є важливим фактором стимулювання економічного зростання у країні. Відповідно актуальним є питання вивчення можливостей їх створення та забезпечення продуктивного функціонування в Україні.

За станом на початок літа 2012 року в Україні немає жодного спеціалізованого інвестиційного банку, головними причинами чого є нерозвиненість фондового ринку та несприятлива система регулювання їх діяльності з боку Національного банку України.

Головним шляхом створення спеціалізованих інвестиційних банків в Україні є перетворення на них частини невеликих універсальних банків. Для цього потрібно знизити мінімальні вимоги до виконання обов'язкових економічних нормативів НБУ для спеціалізованих інвестиційних банків та забезпечити функціонування ефективної системи довгострокового кредитування цих банків з боку Національного банку України.

Список літератури

1. Геращенко В. В. Инвестиционно-банковский: зарубежный опыт в России / В. В. Геращенко, А. Л. Смирнов // Деньги и кредит. – 2007. – № 5. – С. 24–29.
- Гриценко В. В. Проблеми та перспективи створення інвестиційних банків в Україні [Електронний ресурс] / В. В. Гриценко. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal>.
- Гуцал І. С. Проблеми й перспективи функціонування інвестиційних банків / І. С. Гуцал, А. О. Тимків // Фінанси України. – 2009. – № 11 (168). – С. 78–87.
- Данілов О. Д. Інвестування : навч. посіб. / О. Д. Данілов, Г. М. Івашин, О. Г. Чумаченко. – К. : Комп'ютерпрес, 2001. – 364 с.
- Інвестбанки погубило ігнорування ризиків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.realt5000.com.ua/news/utf/uk/938700>

НРА “Рюрік”. Аналітичний огляд банківської системи України за I квартал 2012 року – 2012. – С. 4.

Майорова Т. В. Роль банків у формуванні інвестиційного капіталу / Т. В. Майорова, С. В. Урванцева // Фінанси, облік і аудит. – 2011. – № 18. – С. 145–152.

Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.

Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : постанова Національного банку України від 28.08.2001 № 368 : зареєстровано в Мін’юсті України 26 вересня 2001 р. за № 841/6032.

Якимин В. Н. Крах инвестиционного банкинга в США / В. Н. Якимин, А. С. Бузик // Банковское дело. – 2008. – № 11. – С. 56–58.

Яценюк А. П. Банківська таємниця часів Помаранчевої революції / А. П. Яценюк. – К. : ТОВ “НВП Поліграфсервіс”. – 2008. – 270 с.

Arner D. The Global Credit Crisis of 2008 : Causes and Consequences / D. Arner / Asian Institute of International Financial Law Working Paper №. 3. –AIIFL, 2009.

Отримано 18.12.2012

Summary

Prospects and ways of establishment of investment banks as an important factor in stimulating economic growth in Ukraine are investigated. Foreign experience of their functioning is analysed. Modern system of regulation of their setting up and activities are investigated. The proposals for their improvement in order to stimulate the transformation of small universal banks in specialized investment banks are made.